Original scientific paper

Hódi Éva

A FIATALOK ÉS A KÁBÍTÓSZER

Az Egészségügyi Világszervezet Szakértői Bizottsága szerint „drognak tekintendő bármilyen szer (akár alkalmazzák a törvényes orvosi gyakorlatban, akár nem), amelynek túlzott fogyasztása nem gyógyászati célt szolgál" és „bármilyen droggal való visszaélés (abúzus) közös vonása, hogy a drog a pszichét és a szervezetet egyaránt hatalmába keríti".[1] Ez a megfogalmazás meglehetősen széles értelemben kezeli a drogokat, jóval szélesebb értelemben, mint a közvélemény. Hiszen e meghatározásba a dohányzók és alkoholfogyasztók éppúgy beleillenek, mint a köztudat által számon tartott „igazi" kábítószer-élvezők. A megszokás és függőség a dohányzással és alkoholfogyasztással kapcsolatosan is létrejöhet — létre is jön sok esetben —, és az sem vitatható, hogy se az alkohol, se a dohányzás nem szolgál gyógyászati célt. A köznapi tudat azonban, az orvosi felfogástól eltérően, másként viszonyul a kifejezett narkotikumokhoz, mint más szenvedélyekhez. A dohányzás például teljesen elfogadott jelenségnek számít a köznapi vélekedés számára, és egyelőre minden, a dohányzás visszaszorítására irányuló javaslat realizálása nehézségekbe ütközik vagy kudarcot vall — annak ellenére, hogy a dohányos ember nemcsak önmagát, de környezete egészségét is károsítja. Hasonló hozzáállás figyelhető meg az alkoholfogyasztással kapcsolatban is. A szeszesital-fogyasztás ijesztő méretű növekedéséről újabbnál újabb adatokat olvashatunk, ám a közvélemény számára általában még a mértéktelen alkoholizálás is csak abban az esetben jelent problémát, ha az egyben kötekedő, garázda magatartással, antiszociális viselkedéssel párosul. Ezzel szemben a kifejezett kábítószerek megjelenése és terjedése egyre nagyobb aggodalmat vált ki a közvéleményből. A mindennapi tudat tehát különbséget tesz a szűkebb értelemben vett drogok — heroin, kokain, marihuana, LSD stb. — és más káros szenvedélyek — dohányzás, alkoholizmus stb. — között. Közrejátszhat ebben a felfogásban az is, hogy a kifejezett drogok látványosabban jelentkező egészségromboló hatásával szemben az alkohol és a nikotin csak hosszú évtizedek alatt okoz maradandó károsodást a szervezetben (mint ahogy az

alkoholizmus kialakulásához is lényegesen hosszabb időre van szükség, mint kábítószer-függőség létrejöttéhez), de még inkább arról van szó, hogy a drogfogyasztók társadalmi megítélése alapvetően különbözik az elfogadott, társadalmilag megtűrt szenvedélyekre vonatkozó nézetektől, felfogásoktól. A köztudat számára a kábítószer-fogyasztók többnyire eleve bűnöző személyeknek minősülnek. Való igaz, hogy a kábítószer-fogyasztás és a kriminalitás az esetek nagy részében szoros összefüggésben áll egymással. A drogok beszerzése, a beszerzéshez szükséges pénz előteremtése gyakran bűncselekmény útján történik. A kábítószerpótló tablettákhoz sem lehet az utóbbi időben „tisztességes úton" egykönnyen hozzájutni. A kábítószerek előállítását és forgalmazását — amire pénzszerzés céljából szintén gyakran rászorulnak a kábítószer-élvezők — törvények tiltják. Mindehhez hozzájárul még az is, hogy a környezet hajlamos a kábítószer-élvezőt eleve stigmatizálni, megbélyegezni. A kábítószer-fogyasztás megjelenése és terjedése tehát a fentiek alapján több oknál fogva is kiemelt fontosságot kap. A kábítószerek egészséget veszélyeztető hatása mellett a drogfogyasztás társadalmilag veszélyes, kriminális vonatkozásai együttesen ráirányítják a figyelmet a kábítószer-élvezet problémájára.

A kábítószer-fogyasztás nem új keletű jelenség. Már a Népszövetség korában kötöttek három nemzetközi egyezményt a kábítószer-kereskedelem megfékezésére: 1925-ben Hágában, 1931-ben Genfben és 1936-ban Bangkokban. A második világháború után az ENSZ egyik első feladata volt a nemzetközi kábítószer-ellenőrzés megszervezése. Egymás után születtek meg a tagállamokra vonatkozó határozatok. Különböző nemzetközi szervezeteket is létrehoztak, mint amilyen az ENSZ Kábítószer Bizottsága és Bécsben a Nemzetközi Kábítószer Ellenőrző Szerv.[2] A kábítószer-kereskedelem és a kábítószer-fogyasztás azonban a nemzetközi bizottságok ellenére is egyre jobban tért hódít.

A drogfogyasztás a mai formájában alig több, mint másfél évtizede jelent meg a nyugat-európai országokban. Még jóval korábban az Egyesült Államokból indult ki, és a hatvanas évek végére az NSZK, Olaszország, Franciaország, Hollandia és más nyugat-európai országok nagyvárosaiban általános szokássá vált. A középiskolás és egyetemista fiatalok rendszeresen fogyasztottak marihuanát, s ez abban az időben a politikai hitvallás eszközének számított. „A jelszó a következő volt: »Vegyél egy marihuanás cigarettát és csöppenj ki!« (Have a joint, drop out), vagyis törd szét bilincseidet, ne törődj a társadalommal és a tabukkal, legyél vad. A kábítószer hívei a hasist ajánló egyre több demonstratív rendezvényt tartottak. A közvélemény abban az időben úgy tekintette a hasist, mint egy olyan szert, amely hozzájárul az emberiség önfelszabadításához. A drogfogyasztást bekapcsolták a politikai agitációba is, majd részesévé vált a nagy utópista reformhullámnak, s ezáltal politikailag értéktelenné vált... A sajtó is úgy tájékoztatta az ifjúságot, hogy a hasisszívás örömet szerez. Erre az időszakra tehető a beatzene térhódítása. A zenészideálok úgy propagálták a hasist, mint amely megnöveli

a művészi alkotóerőt. 1971-ben aztán, mint ahogyan az előre várható volt, megkezdődött az áttérés a még erősebb és veszélyesebb kábítószerféleségekre. A hasis betöltötte funkcióját, utat nyitott a heroinnak, de továbbra is megmaradt »beugró« kábítószernek" — összegezi a kábítószer-fogyasztás elterjedésének időszakára jellemző sajátosságokat *A kábítószerek világa* c. könyv.[3]

A kábítószer-fogyasztás elterjedését a nyugat-európai országokban a 68-as események utórezgésének tekintik. A drogfogyasztás tömegessé válásával együtt bekövetkezett a könnyű drogok háttérbe szorulása és az ún. nehéz drogok nagyobb méretű alkalmazása. Nem sokkal ezután pedig bekövetkeztek az első kábítószer okozta halálesetek is. Olaszországban például 1973-ban okozott először halált a kábítószer. Az azóta eltelt időben a kábítószer-fogyasztás növekedése Olaszországban olyan méreteket öltött, hogy van olyan vidék, ahol minden tízezer 14—19 éves fiatal közül 339,28 kábítószer-függővé vált.[4] A kábítószer-terjedés okait kutatva a szakemberek a sikertelen 68-as politikai mozgalmak kudarca mellett a szaporodó gazdasági nehézségekre — létbizonytalanság, munkanélküliség stb. — mutatnak rá, valamint felhívják a figyelmet arra a sajátos jelenségre, hogy míg a korábbi fázisban a felnőttek világával való szembefordulás eszköze volt a drog, addig újabban a különösebb motiváció nélküli kábítózás van terjedőben.

A kábítószer-fogyasztást fiatalkori betegségnek is nevezik, mert általában még azelőtt lezajlik, hogy a drogfogyasztó személy középkorúvá válna. Francia vizsgálati adatok arra utalnak, hogy Franciaországban a kábítószer-élvezők 80%-a 25 éves, illetve ennél fiatalabb személy.[5] Ezek egy része foglalkozás nélküli, de növekszik a kábítószer-fogyasztás a középiskolások és az egyetemi hallgatók körében is. Vizsgálati adatok erősítik meg azt a tényt is, hogy a narkósok túlnyomó többsége 15—18 éves korában kerül először kapcsolatba a drogokkal, de vannak olyanok is, akik 10—12 éves korukban kipróbáltak valamilyen kábítószert. Mint egyes kutatók megemlítik, a terjesztők a legváltozatosabb módszereket találják ki a legfiatalabb korosztály megnyerésére: heroinnal töltött naranccsal kínálják a gyerekeket, vagy kábítószerrel töltött cukorkával ajándékozzák meg őket.[6]

A kábítószer-fogyasztás terjedése, a kábítószerfüggő személyek növekvő száma és egyre fiatalabb kora mellett a fiatalok kábítószer-élvezetre vonatkozó felfogása is aggodalommal tölti el a kutatókat. Egyes francia vizsgálatok nemcsak a tényleges drogvisszaélőkre terjedtek ki, de a drogfogyasztás szempontjából veszélyeztetettnek tekinthető gimnazista fiatalokra is, abból a célból, hogy megállapítsák, hozzáállásuk alapján milyen mértékben fenyegeti őket az esetleges kábítószer-fogyasztás veszélye. A kapott eredmények közel se voltak megnyugtatóak. „A 16 éves és fiatalabb fiúk 30,7%-a úgy vélekedett, hogy a drogok alkalomszerű kipróbálása teljesen veszélytelen, további 15,2%-uk pedig az alkalomszerűség megszorítását sem tartotta szükségesnek. A 16 évesnél idősebb társaik körében a számarányok már 37,7%, illetve 20,3% vol-

tak. A 16 évesnél fiatalabb lányok a kipróbálásról nagyjából hasonlóan vélekedtek, mint fiú kortársaik..."[7] A fiatalok veszélyeztetettségét növelő tényezőként értékelték az idegesség és álmatlanság leküzdésére szedett gyógyszereket, altatókat, szedatívumokat, valamint az alkoholfogyasztást, és mindezek alapján úgy találták, hogy a francia gimnazisták 13%-a súlyosan veszélyeztetettnek tekinthető egy jövendő drogvisszaélés vonatkozásában.[8]

Jugoszláviában is egyre többet lehet hallani a kábítószer-fogyasztás terjedéséről. A hetvenes évek közepétől kezdődően a közvélemény tudomására jutottak az első kábítószer okozta halálozások, ebben az időben lendült fel az altató- és nyugtatószerek iránti kereslet a fiatalok körében, a felnőtt lakosság közül sokan ez idő tájt hallottak először szűkebb vagy tágabb környezetükben „kábítózás miatt" megbüntetett fiatalról, az iskolában a pedagógusok ekkoriban találkozhattak először kábítószer hatása alatt levő diákkal, és ez időtől kezdve számos hír, információ, felvilágosítás is elhangzott a kábítószer-fogyasztás ártalmairól. 1980-ban Belgrádban *Droga i mladi* címmel gyűjteményes tanulmánykötet látott napvilágot a fiatalkori kábítószer-fogyasztásról.[9] A kötet szerzői kutatásaikban arra a kérdésre kívántak választ kapni, hogy a fiatalok között milyen méretű a kábítószer-fogyasztás elterjedése, de ezen túlmenően figyelemmel kísérték, hogyan vélekednek a fiatalok a drogfogyasztásról, milyen lehetőségei vannak a kábítószer-élvezők rehabilitálásának, és kitértek a narkománia jogi vonatkozásaira is. Abból az ismert tényből kiindulva, hogy a drogvisszaélés elsősorban a nagyvárosok, a fejlett ipari körzetek területén jelentkezik számottevő mértékben, felméréseiket a köztársaságok fővárosaiban, a fejlett ipari és turisztikai központokban végezték. Hogy milyen nehéz a narkománia terjedéséről megbízható képet kapni, arra ennek a nagyszabású felmérésnek az eredményei is figyelmeztetnek. Zágrábból, Szarajevóból pl. nem érkeztek teljes adatok, ami azonban távolról sem jelenti azt, hogy ezeken a területeken ismeretlen jelenség lenne a kábítószer-fogyasztás. Más, narkomániával foglalkozó írásokban is utalnak arra, hogy a jelenség kutatása számos nehézségbe ütközik. Azon túlmenően, hogy gyakran az is vitatott, ki minősül drogfogyasztónak, bonyolítja a helyzetet a drogok és a drogként használt más jellegű szerek sokfélesége, az orvosi titoktartás, illetve a drogfogyasztók más diagnózis alatt történő gyógykezelése egyes esetekben.

A *Droga i mladi* c. kötet szerzői megállapítják, hogy Jugoszlávia egyes városaiban már a hatvanas évek elején regisztrálták az első kábítószer-élvezőket. Belgrádban és Ljubljanában már 1961-ben, Szkopjéban pedig még 1967-ben folytattak gyógykezelést kábítószer-fogyasztás miatt. 1969 és 1972 között ugrásszerűen emelkedett a narkomán személyek száma. Ennek ellenére a szakemberek között az a nézet alakult ki, hogy lényegesen több személy kábítószerezik, mint ahányról nyilvántartást vezetnek. Nem indokolatlanul szokták a jéghegy hasonlatot emlegetni a kábítószer-fogyasztással kapcsolatban: a regisztrált esetek

csak a jéghegy csúcsát képezik, de ennek többszörösét alkotják a nyilvántartásba nem vett tényleges drogfogyasztók. A *Droga i mladi* c. könyv 1974-ig kíséri figyelemmel a drogvisszaélők számának alakulását, és széles körű felmérések alapján adatokat közöl arra vonatkozóan is, hogy a vizsgált településeken a fiatalkorúak hány százaléka került már kapcsolatba valamilyen kábítószerrel. A felmérési eredmények alapján kitűnik, hogy kb. egy évtizeddel ezelőtt a fiatalkorúak 2,8%-a állította, hogy már fogyasztott kábítószert, de igen nagy eltérések voltak megfigyelhetők ettől a középértéktől az egyes városok szerint: Ljubljanában a vizsgált személyek (v. sz-ek) 11,4%-a, Szkopjében viszont mindössze 0,3%-a fogyasztott saját bevallása szerint valamilyen kábítószert.[10]

A jugoszláv kutatások is megerősítik azt a felfogást, hogy a drogfogyasztás szempontjából, illetve a drogokkal való megismerkedés vonatkozásában a legveszélyeztetettebb a középiskolás korosztály. A narkomán személyek többsége jugoszláv minták szerint is 16—18 éves kora között került kapcsolatba a kábítószerrel, de vannak adatok olyan drogvisszaélőkről is, akik (akárcsak a nyugat-európai országokban) 10—12, illetve 13—15 éves koruk között kezdték a kábítószer-fogyasztást. A legkritikusabb időnek tekinthető azonban a 16—18. életév közötti időszak, ami tipikusan a középiskolás évekre esik.

A külföldön végzett kutatásokkal egybehangzóan a jugoszláv felmérési eredmények is arról vallanak, hogy a kábítószer-fogyasztás ritkán történik egyedül, magányosan. Leggyakoribb a társaságban történő kábítózás, vagy pedig a részben társaságban, részben egyedül történő drogfogyasztás. Ez a sajátosság fokozott mértékben felhívja a figyelmet arra, hogy a környezet, a barátok igen nagy hatást gyakorolhatnak a fiatalokra a kábítószerek kipróbálását illetően, és a közvetlen környezetben jelen levő drogfüggő személyek fokozott veszélyt jelentenek egy majdani kábítószer-fogyasztás szempontjából.

A külföldi felmérések és a jugoszláv kutatások érdekes eltéréseket mutatnak a narkomán személyek által fogyasztott drogok elterjedésére vonatkozóan. Úgy tűnik, hogy a jugoszláv drogfogyasztók általában más szereket részesítenek előnyben, mint amelyek a nyugat-európai országokban használatosak. Olasz vizsgálatok szerint a kábítószerpiacon forgó szereknek majdnem a fele heroin, negyede hasis és marihuana, és alig 1 százalék az ópium és morfium. A jugoszláv kábítószeresek körében viszont az ópium (és különböző származékai) a legelterjedtebb, valamint a hallucinogének (hasis, marihuana, LSD stb.); a nyugat-európai országokban „népszerű" heroin viszont csak a narkománok 1—2%-ánál jelent meg.[11]

Érdekes összehasonlításokat tehetünk a kábítószerfüggő személyek származására (szülők foglalkozására) vonatkozóan egy francia felismerés és a jugoszláv eredmények alapján. Noha a két kutatásban a foglalkozási csoportok felosztása nem mindenütt fedi egymást, az mindkét csoportban egyértelmű, hogy a földművesek gyerekei között nem

jelent meg vagy csak nagyon elenyésző mértékben van jelen a kábítószer-fogyasztás. A francia vizsgálat szerint igen magas a drogfogyasztó fiatalok száma az átlagnépességhez viszonyítva azokban a családokban, amelyekben a szülők irányítók az iparban és kereskedelemben, szolgáltatók, vagy pedig szabadfoglalkozásúak és felső vezetői munkakörben tevékenykednek. A középvezetői státusban dolgozó anyák esetében is számottevően magas a kábítószer-fogyasztó gyerekek száma. A jugoszláv vizsgálati adatok szerint — melyek nem az átlagnépességhez viszonyítva százalékértéket adják meg, hanem a drogfogyasztók szüleinek foglalkozás szerinti százalékarányát — igen sok a kábítószerfüggő személy az ún. középrétegek gyerekei között (alsó és középfokú végzettséggel rendelkező alkalmazottak és munkások gyerekei között), valamint a felsőfokú végzettségű apák gyerekei körében. Meglehetősen magas százalékban találkozhatunk olyan kábítószerfüggő fiatallal, akinek édesanyja háziasszony. (Belgrádi adatok szerint a drogvisszaélők 42,8%-ára, Ljubljanában 23,1%-ára, Szkopjéban pedig 45,0%-ára vonatkozik ez a tény.) Ez azonban nemcsak azt jelenti, hogy a háziasszonyok gyerekei fokozott mértékben ki vannak téve a kábítószer-élvezet veszélyének, hanem azt is, hogy a női foglalkoztatottság alacsony szintje miatt az anyák jó része háztartásbeli, s ennek következtében a drogfüggő személyek édesanyja között is lényegesen több lesz a háziasszony.[12]

Ugyanez vonatkozik természetesen a többi adatra is. Noha a két kutatásban a foglalkozási besorolások és a százalékos értékek nem teljesen fedik egymást (sőt, a jugoszláv vizsgálatokban az egyes városok között is eltéréseket találunk), mégis bizonyos egybeesés figyelhető meg a francia és jugoszláv adatok között. Még abban a vonatkozásban is, hogy az ún. középréteghez tartozó anyák gyerekei esetében mindkét vizsgálatban magas értéket mutatott az előforduló narkománia.

A közvéleményt — és a drogvisszaéléssel foglalkozó kutatókat is — nagymértékben foglalkoztatja a kábítószer-fogyasztás és a bűnözés kérdése. A kutatások nagy figyelmet fordítanak annak feltárására, hogy milyen jellegű devianciák, illetve milyen bűncselekmények elkövetésére hajlamosak a kábítószer-élvezők. Az antiszociális történések igen nagy gyakoriságára utalnak egyes külföldi vizsgálatok, melyek szerint 50, sőt egyes narkomán csoportokban 100%-kal gyakrabban fordulnak elő antiszociális történések kábítószer-fogyasztók körében, mint a többieknél.[13] A jugoszláv felmérések alapján képet alkothatunk arról, hogy konkrétan milyen devianciákat, társadalmi normáktól való elhajlásokat, törvénysértéseket hajlamosak elkövetni a narkomán személyek. Gyakoriak a betörések (gyógyszertárba, kórházba, poliklinikára), lopások, igen elterjedt a kábítószerrel való kereskedelem, Belgrádban és Szkopjéban a recepthamisítások is számottevőek. A vizsgált városokban azonban a fiatalok körében az iskolakerülés volt a legjellemzőbb, valamint az otthonról való elcsavargás, ami minden bizonnyal a kábító-

szerfüggő személyek kedvezőtlen iskolai és családi helyzetével van összefüggésben.[14]

A drogfogyasztásra vonatkozó jugoszláv felmérések érdekes tanulsága, hogy a felmérésbe bevont köztársasági fővárosok számos lényegi sajátosságban eltérő képet mutatnak. Így például Belgrádban és Ljubljanában a kábítószeresek túlnyomó többsége egyfajta szert használ, ezzel szemben a szkopjei drogfüggő személyek közül kizárólag egyfajta szert nem használ senki, viszont negyed részük kettőt, hármat, négyet, vagy még ennél is többet. Ugyancsak különbség van aközött, hogy Szkopjéban a narkomán személyek 80%-a családi problémákkal küzd, Belgrádban viszont csak 21,6%. Szkopjéban és Ljubljanában eléggé magas százalékban jeleztek iskolai problémákat a narkomán fiatalok (67,5%-ban, ill. 53,8%-ban), míg Belgrádban ennél lényegesen kevesebb volt a tanulmányi gondokkal küzdő kábítószer-élvezők száma: 33,1%.[15] A fentiek alapján úgy tűnik, hogy a kábítószer-fogyasztás jellemző sajátosságairól általánosságban csak nagy óvatossággal lehet szólni, mert az átlagértékek elmossák a lényeges különbségeket. Pedig a *Droga i mladi* c. kötetben közölt felmérések a kábítószer-fogyasztás szempontjából a feltételezések szerint azonos veszélyeztetettségű körzetekben, illetve városokban történtek. Érdemes lenne azoknak a körülményeknek az elemzése is, amelyekből ezek az eltérések adódtak. Ugyanakkor azonban, noha minden bizonnyal a nagy ipari centrumok, városok és turisztikai központok tekinthetők elsősorban a kábítószerfogyasztás gócainak, azaz ezeken a területeken jelentkezik halmozottan a kábítószer-fogyasztás problémája, figyelmet érdemel az a kérdés is, hogy vajon a kisebb települések mentesek-e a kábítószer gondjától, és a kisebb települések fiataljainak hozzáállása teljes védettséget jelent-e a kábítószerrel való megismerkedés szempontjából. A fenti gondolatok jegyében készítettünk felmérést egy bácskai község minden 7. és 8. osztályos tanulójával, valamint az általános középiskola I. és II. évfolyamára járó diákkal. A drogfogyasztást szélesebb értelemben kezeltük, méghozzá abban az értelemben, amely az Egészségügyi Világszervezet már említett 516. számú 1973-as jelentésével összecseng. Ezek szerint nemcsak a vizsgált korosztályba tartozó személyek kifejezett kábítószer-fogyasztását vizsgáltuk meg, hanem a dohányzás és az alkoholfogyasztás méreteire vonatkozóan is fontos adatokat szereztünk. Erre azért is szükség volt, mert számos vizsgálat és elmélet igazolja, hogy a narkomániához való viszony összefüggést mutat a dohányzással és az italozással. Részben oly módon, hogy a dohányzó és szeszes italt fogyasztó személyek nagyobb megértést tanúsítanak a kábítószer-élvezet iránt, mint azok, akik mentesek ezektől a szenvedélyektől, részben viszont az alkohol a későbbi drogvisszaélés szempontjából veszélyeztető faktornak tekinthető. Dohányzásra és alkoholfogyasztásra vonatkozó eredményeink (melyeket korábbi tanulmányunkban dolgoztunk fel) a fiatalok körében a dohányzás és alkoholfogyasztás rendkívül széles körben történő elterjedéséről számolnak be, valamint arra utalnak,

hogy a dohányzás és alkoholfogyasztás között szoros összefüggés van. (A rendszeres dohányzók 91,3%-a vizsgálatunk szerint szeszes italt is fogyaszt.) A kapott magas értékek megerősítik azt a feltevést, hogy a kisebb községek, települések fiataljai és a nagyvárosi fiatalok viselkedésében, életmódjában, felfogásában, szokásaiban napjainkban lényeges hasonlóságok fedezhetők fel, ami alól bizonyára nem kivétel a kábítószer-fogyasztás sem.

Vizsgálatunk a kábítószer-fogyasztás szempontjából kettős célt szolgált. Egyrészt arra vonatkozóan szerettünk volna adatokat kapni, hogy a vizsgált bácskai község területén az általános iskola utolsó két osztályának és a középiskola első két évfolyamának tanulói között van-e olyan személy, aki valamilyen formában már kapcsolatba került a kábítószerrel, másrészt pedig az említett korosztályba tartozó fiatalok nézeteit, vélekedéseit kívántuk összegezni, elsősorban abból a célból, hogy megállapíthassuk: a narkomániához való viszonyulásuk alapján mennyire tekinthetők védettnek, illetve veszélyeztetettnek egy majdani kábítószer-fogyasztással kapcsolatosan. A felmérés felölelte a község területén az összes megfelelő iskolai osztályba járó fiatalt. Alkalmazott módszerünk tehát nem a mintavétel volt, hanem egy adott területen az érintett iskolás korosztály minden tagjára kiterjedt. Vizsgálatunk nem a kábítószer-élvezőkre vonatkozott — hiszen vizsgálati anyagunkban nem volt egy regisztrált kábítószer-élvező sem —, hanem az iskolás fiatalokra. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a község területén ne lennének regisztrált, hospitalizált vagy éppen orvosi kezelés alatt álló drogvisszaélők. A község területén már 1970-ben jelentkezett orvosnál az első kábítószer-élvező, aki ezt megelőzően egy évig szedte a kábítószert. Azt tartják, hogy a narkománokra a 33% törvénye érvényesül, azaz 33%-uk meggyógyul, 33%-uk eltűnik, nem tudni, mi lesz vele, 33%-uk pedig meghal, mire elérné a negyvenéves kort. A község területén 1970-ben orvosi ellátás alá került drogfogyasztó nem illik bele egyik csoportba sem. Nem tűnt el, nem halt meg, ma is él, de szellemileg teljesen leépült állapotban. A községben 1980-ban történt az első haláleset kábítószer-fogyasztás következtében, s ez nagyon megrendítette a lakosságot. Ettől kezdve kiemelt fontosságot kapott a fiatalok felvilágosításának kérdése a kábítószer-fogyasztás veszélyeiről, ártalmairól, ismeretterjesztő előadások, filmvetítések formájában.

A közvélemény általában egyetért azzal, hogy a tájékoztatás és a felvilágosítás hasznos dolog — a felnőttek részére. A szülők, a pedagógusok számára a kábítószer-fogyasztás olyan új problémának számít, hogy gyakran fel sem ismerik a drog hatása alatt álló fiatalkorú személyt. Nemritkán csak hiányos ismereteik vannak a kábítószerek hatásáról, veszélyeiről, annak fajtáiról, mit sem tudnak arról, milyen kábítószerpótló megoldásokat alkalmaznak a fiatalok, s hogy ezek nem kisebb veszéllyel járnak, mint a valódi kábítószerek. Az utóbbi időben azonban úgy látszik, megtört a jég: a kábítószer-élvezettel foglalkozó szakkönyvek éppúgy, mint az ismeretterjesztő előadások, ma már

kitérnek arra is, hogy a szülőket, nevelőket felvilágosítsák, mi módon ismerhető fel a kábítószer hatása alatt levő fiatal; a lakásban, a környezetben milyen gyanús jelekre, új használati tárgyakra, sajátos öltözködési megoldásokra kell felfigyelni, amelyek kapcsolatban lehetnek a drogfogyasztással, és mi a teendő, ha beigazolódott a fiatalkorú személy kábítószer-fogyasztásának gyanúja. A felvilágosító előadásoknak többek között az a céljuk, hogy tájékoztatást adjanak arról, hová, milyen egészségügyi szervhez kell ilyen esetben segítségért folyamodni. A közvélemény egy része azonban fenntartással kezeli a fiatalok tájékoztatását a kábítószerekről, mégpedig azért, mert sokan úgy vélekednek, hogy ezzel csak felhívják a figyelmet — különösen a veszélyeztetett korosztályok figyelmét — a kábítószer-fogyasztásra, megismertetik őket a különböző kábítószer-fajtákkal, sőt a felvilágosító előadások, szemléletes filmvetítések még a kábítószer-fogyasztás gyakorlati megoldásaira is példát mutatnak. Ki ne látott volna már ismeretterjesztő filmet, amelyben színes képsorok mutatták be, hogyan kell kezelni a fecskendőt, hogyan kell előkészíteni a bőrfelületet a tűszúrásra, hogyan kell öngyújtóval desztillált vizet melegíteni a porok oldásához stb. Mások úgy vélekednek, hogy struccpolitika úgy tenni a fiatalok előtt, mintha a probléma nem is létezne, és egyenesen káros elhallgatni a narkománia veszélyeit a fiatalkorúak előtt. A tapasztalat azt mutatja, hogy a narkománia miatt orvosi kezelésben részesült személyek nagy része nem kapott idejében tájékoztatást a kábítószer-fogyasztás ártalmairól. „Meggyőződésünk, hogy ma már a fiatalok felvilágosításába beletartoznak a kábítószerekkel és a kábítószer-élvezettel kapcsolatos ismeretek is. Szükséges volna ezért, hogy az osztályfőnöki órákon tárják a tanulók elé teljes őszinteséggel és nyíltan a kábítószer-élvezés minden veszélyességét" — állítják határozottan a kábítószerek hatásával foglalkozó kutatók.[16] Magunk is egyetértünk azzal, hogy szükséges a fiatalok tájékoztatása mindazokról az ártalmakról, amelyeket a drogfogyasztás — nemcsak a szűkebb, de tágabb értelemben vett drogfogyasztás, így a dohányzás, az alkoholizálás, a mértéktelen gyógyszerszedés — okoz, ugyanakkor azonban a felvilágosító munkának nem szabad célt tévesztve éppen gyakorlati tanácsokat, útmutatókat adni a kábítószer-fogyasztásra vonatkozóan. Nem szabad szem elől téveszteni azonban azt sem, hogy a tájékoztatás és a felvilágosítás önmagában nem elégséges a kábítószer-fogyasztás megfékezéséhez. Ahhoz, hogy hatékonyan küzdhessünk egy káros magatartás ellen, először is pontos áttekintésre van szükségünk a jelenség méreteit illetően. A konkrét kutatások éppen ehhez segítenek hozzá.

*

Jelen felmérésünkkel 14—17 éves, általános, illetve középiskolás fiatalok kábítószerre vonatkozó nézeteit, valamint a kábítószerrel való esetleges konkrét kapcsolatait kívántuk feltárni. A vizsgált korosztály

életkorát illetően a drogokkal való megismerkedés szempontjából veszélyeztetett generációnak tekinthető, másfelől azonban — mint ahogy ezt számos kutatás és korábbi tapasztalat igazolja — az a tényező, hogy nem nagyvárosi környezetben, hanem községben él, lényegesen csökkenti a veszélyeztetettséget. Éppen ezért különös figyelmet érdemel az a kérdés, hogy a fejlett ipari nagyvárosok mellett, amelyekben tudvalevőleg évek óta egyre terjed a kábítószer-élvezet, a kisebb települések, községek területén is megjelent-e, és milyen méreteket öltött a kábítószer-fogyasztás az iskolás fiatalok között.

Felmérési eredményeink alapján megállapíthatjuk, hogy 666 fős vizsgálati anyagunkban 3 fiútanuló vallotta be, hogy baráti társaságban már kevertek alkoholt gyógyszerekkel. A 3 diák közül kettő általános iskolás volt (egyik 14, a másik pedig 15 éves), a harmadik a középiskola második osztályába járt. A lányok közül senki sem válaszolt igennel erre a kérdésre. Meglepetést okozott viszont, hogy 6 tanuló *igazi* kábítószer-fogyasztásról számolt be — kétszer annyian, mint ahányan alkohol és gyógyszerkeverékkel próbálkoztak. Életkori megoszlás szerint 15 és 17 évesek voltak ezek a fiatalok, nemi megoszlás alapján pedig 2 lány és 4 fiú adott pozitív választ. Saját bevallásuk szerint tehát a fiúknak 1,18%-a, a lányoknak pedig 0,61%-a került már kapcsolatba igazi kábítószerrel. Azok közül a fiúk közül, akik igazi kábítószer-fogyasztásról számoltak be, mindegyik kipróbálta már az alkohol és gyógyszer-kombinációt is. Csak egy fiú volt, aki azt állította, hogy alkoholt és gyógyszereket már kevert, de igazi kábítószerekkel még nem próbálkozott. (Anyagunkban ő volt a legfiatalabb — 14 éves — a kábítószerrel kapcsolatba kerülő személyek között.) A tanulók kábítószer-fogyasztására vonatkozó összesített adatainkat az 1. táblázat eredményei tüntetik fel.

1. táblázat

Már fogyasztott kábítószert vagy kábítószerpótlékot

Életkor	fiú		lány		összesen	
	n	%	n	%	n	%
(13)14 éves	1	0,78	—	—	1	0,42
15 éves	1	1,14	1	1,05	2	1,09
16 éves	—	—	—	—	—	—
17(18) éves	3	6,67	1	2,94	4	5,06
összesen	5	1,48	2	0,61	7	1,05

(fiúk n: 338
lányok n: 328
v. sz. n: 666)

A kábítószer-fogyasztásra vonatkozó adatainkat összegezve tehát az 1. táblázat alapján megállapíthatjuk, hogy a vizsgált személyek közül összesen 7 fogyasztott már kábítószert vagy kábítószer-pótlékot, s ez anyagunk 1,05%-át teszi ki. Ez az 1,05% akkor válik talán kifejezőb-

bé, ha más felmérések eredményeivel vetjük össze. A *Droga i mladi* c. kötetben közölt 1974-es jugoszláv felmérések szerint a hasonló korú iskolás fiatalok közül a kábítószert már fogyasztott személyek aránya Belgrádban pl. 1,8%, Zágrábban 2,7%, Nišben, Szarajevóban 1,7%, Szkopjéban pedig 0,3% volt.[17] Noha az elmúlt évtized alatt minden bizonnyal emelkedett az említett nagyvárosokban a kábítószer kipróbált diákok száma, s az egyes nagyvárosok adatai között eltéréseket is találunk, nem indokolatlan talán, ha arra a következtetésre jutunk, hogy jelen felmérésünk eredményei szerint a vizsgált község területén megközelítőleg hasonló nagyságrendű az iskolás fiatalok kábítószer-fogyasztásának problémája, mint egy évtizeddel ezelőtt az ország egyes nagyobb városaiban volt. Ezek szerint ma már nem elegendő csak a fejlett és nagy népességszámú ipari nagyvárosok fiataljainak veszélyeztetettségére gondot fordítani, mivel a kábítószer-fogyasztás a kisebb települések általános és középiskolás fiataljai között is jelen van.

Ha vizsgálati anyagunkban a kábítószerrel próbálkozó tanulók egyéb adatait is szemügyre vesszük, kiderül, hogy valamennyien alkoholt is fogyasztanak, és egy kivétellel dohányoznak is. A kábítószer-fogyasztást tehát v. sz-eink esetében megelőzi, szinte bevezeti egy elfogadottabb, a környezet által megtűrtnek számító káros szokás kipróbálása vagy gyakorlása. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy valamennyi dohányzó és alkoholt fogyasztó gyerek rá fog térni a kábítószer-élvezésre, de amint a fenti példák igazolják, a dohányzó és alkoholt fogyasztó fiatalok közül kerülnek ki elsősorban a kábítószer iránt érdeklődő személyek, és nem azok közül, akik nem dohányoznak és alkoholt sem fogyasztanak. Mivel kutatásunkat 14—17 éves fiatalok között végeztük, náluk nyilván nem beszélhetünk még függőség kialakulásáról sem a dohányzás, sem az alkoholfogyasztás, sem a kábítószer-élvezés szempontjából, s ebből következően a fenti jelenség magyarázata nem az lehet, hogy más szenvedélyek iránti függőség miatt hajlamosabbak újabb függőségeket is kialakítani, hanem sokkal inkább arról lehet szó, hogy ugyanazok a környezeti és személyiségtényezők motiválják őket a dohányzásra és alkoholfogyasztásra, mint amelyek a kábítószerekkel való megismerkedésre.

Noha tartózkodunk attól, hogy néhány kábítószer-fogyasztásról beszámoló fiatal válaszai alapján messzemenő következtetéseket vonjunk le, azt azonban nem tartjuk feleslegesnek, hogy jelezzük azokat a legfontosabb tendenciákat, amelyek ezeknek a fiataloknak a közérzetére, környezetére vonatkoznak, és az átlagtól bizonyos eltérést mutatnak. Így pl. valamennyi kábítószer-fogyasztásról valló fiatal úgy érzi, hogy szülei és tanárai nem értik meg, és valamennyien azt állították, hogy a családban az édesanya „ideges" természetű. Tanulóink átlagban is nagy százalékban panaszkodtak arra, hogy közvetlen környezetük részéről meg nem értéssel találkoznak (71,77%), de a kábítószert kipróbáló fiatalok esetében ez az arány 100%-ra emelkedett. Hasonló a helyzet az „ideges", neurotikus anyák esetében is. Átlageredményeink

szerint az anyák 46,70%-a „ideges", de a kábítószer-fogyasztó fiatalok esetében ez az arány 100%-ot ér el. A kábítószert fogyasztó fiatalok között többen kaptak iskolai megrovást, mint amennyi az átlagértékből következne. A felmérésben részt vett összes (666) diák közül 17,27% volt az iskolai büntetések száma, a 7 diák közül, aki már kipróbálta a kábítószert, 5-en kaptak megrovást (71,43%). Jellemző közérzeti tényezőnek tekinthetjük azt is, hogy a drogfogyasztó tanulók egy kivétellel arra panaszkodtak, hogy gyakran fáradtnak és kimerültnek érzik magukat, 5-en közülük úgy érzik, hogy számukra az élet kilátástalan, 4-en (57,14%) úgy vélekednek, hogy gyakran ok nélkül büntetik őket, hárman (42,86%) azt állítják, hogy mindig attól félnek, hogy valami „hülyeséget" csinálnak, de ugyanennyien jelezték, hogy szüleik veszekszenek, apjuk goromba, további hárman pedig dadogásra panaszkodtak. A válaszok alapján úgy tűnik, hogy a 7 kábítószert kipróbált fiatal nem túl szerencsés családi háttérrel rendelkezik, egyfajta énbizonytalanság, levertség, fásultság, szomatikus tünet jellemzi őket, és nem egykönnyen tesznek eleget az iskolai viselkedési követelményeknek. Pszichés habitusukat tekintve inkább elesett, semmint „elvetemült" személyek benyomását keltik.

Felmérési eredményeink alapján megkíséreltük megállapítani, hogy vizsgálati anyagunkban hány olyan személy van, aki komolyan veszélyeztetettnek tekinthető egy esetleges majdani kábítószer-fogyasztás szempontjából. Azokat a fiatalkorúakat soroltuk a *különösen* veszélyeztetettek csoportjába, akik pozitív, igenlő választ adtak kérdőívünk két kérdésére, azaz, azt állították, hogy ha hozzájutnának kábítószerhez, kíváncsiságból kipróbálnák, valamint azokat a tanulókat, akik arról számoltak be, hogy személyes ismerőseik körében, közvetlen környezetükben van kábítószer-élvező. 2. és 3. táblázatunk mutatói e két kérdésre adott válaszokat tüntetik fel.

2. táblázat

Ha hozzájutna kábítószerhez, kíváncsiságból kipróbálná

Életkor	fiú		lány		összesen	
	n	%	n	%	n	%
(13)14 éves	4	3,13	3	2,70	7	2,93
15 éves	1	1,14	1	1,05	2	1,09
16 éves	—	—	1	1,14	1	0,61
17(18) éves	4	8,89	1	2,94	5	6,33
összesen	9	2,66	6	1,83	15	2,25

(fiúk n: 338
lányok n: 328
v. sz. n: 666)

2. és 3. táblázatunk eredményei szerint a v. sz-nek 2,25%-a próbálna ki adott esetben valamilyen kábítószert, és 4,35%-uk jelezte, hogy kör-

3. táblázat

Személyes ismerősei között van kábítószer-élvező

Életkor	fiú		lány		összesen	
	n	%	n	%	n	%
(13)14 éves	3	2,34	4	3,60	7	2,93
15 éves	2	2,27	6	6,32	8	4,37
16 éves	4	5,19	2	2,27	6	3,64
17(18) éves	6	13,33	2	5,88	8	10,13
összesen	15	4,44	14	4,27	29	4,35

(fiúk n: 338
lányok n: 328
v. sz. n: 666)

nyezetében van narkomán személy. A kábítószer-kipróbálásra való késztetettséget illetően a fiúk és lányok között a 17(18) éves korosztály kivételével minimális különbséget találunk: a fiúk 2,66%-a, a lányoknak pedig 1,83%-a árult el érdeklődést a drogok iránt. A kábítószeresekkel való ismeretség szempontjából a fiúk és lányok között az átlagértékek még ennyi különbséget sem jeleztek: a fiúk 4,44%-ának, a lányok közül 4,27%-nak van kábítószer-élvező ismerőse. Az évfolyamonkénti lebontásban ismét a 17(18) évesek csoportjában érzékelhető számottevő eltérés. 2. és 3. táblázatunk alapján megállapíthatjuk, hogy az adott község területén a 14—17 éves iskolások között a kábítószerfogyasztás szempontjából különösen veszélyeztetettnek tekinthető fiatalok száma a kábítószer-kipróbálásra való hajlamot és a közvetlen környezeti hatást alapul véve 2—4% körül mozog, bár az egyes életkorok szerint — különösen 17 éves korban — ennél jóval magasabb értékeket is kaptunk. Bizonyára valamelyest emelkedne a veszélyeztetett helyzetben levő fiatalok száma, ha felméréseinket a középiskola harmadik és negyedik osztályába járó tanulókra is kiterjesztenénk, valamint, ha veszélyeztetettségi tényezőként a kábítószer-fogyasztók iránt tanúsított nagyobb megértést, nagyobb toleranciát is számításba vennénk. Másfelől azonban az sem hagyható figyelmen kívül, hogy nem minden fiatalnak adódik alkalma, hogy kábítószert fogyasszon valaha is, ha még oly szívesen élne is vele, továbbá az is nyilvánvaló, hogy noha a kábítószer-élvezőkkel való személyes ismeretség meglehetősen komoly kockázati tényezőnek tekinthető egy majdani kábítószer-fogyasztás szempontjából, ennek ellenére mégsem válik drogfogyasztó mindenkiből, akinek ismeretségi körében kábítószeresek is vannak. Érdekes sajátosság az is, hogy mind több, narkomániával foglalkozó kimutatás megállapítja, a tényleges drogfogyasztók között több a férfi, mint a nő, a kábítószer-fogyasztáshoz való viszonyulást, illetve a veszélyeztetettséget tekintve nincs ilyen lényeges különbség a fiúk és lányok között. A többé-kevésbé azonos személyes késztetettség mellett tehát a lányok esetében jobban érvényesülnek a különböző környezeti gátló tényezők

a tényleges drogfogyasztás bekövetkezésének megelőzésében, mint a fiúk esetében.

A kábítószer-fogyasztás a jelenlegi tudományos felfogás szerint számos más jelenséggel — úgy mint alkoholizmus, öngyilkosság stb. — együtt társadalmi beilleszkedési zavarnak, devianciának minősül. Vajon hogyan vélekednek a 14—17 éves fiatalok a kábítószer-fogyasztásról? Érzékelik-e a drogvisszaélés veszélyességét? Van-e egyáltalán kialakult véleményük a kábítószerekre vonatkozóan? Figyelmet érdemel az a kérdés is, hogy felfogásuk alapján egy esetleges kábítószer-fogyasztás szempontjából mennyire tekinthetők védetteknek vagy veszélyeztetetteknek. Felmérésünkben 666 fiatal válaszai alapján megpróbáljuk körvonalazni, milyen nézeteket vallanak a kábítószer-élvezetről, hogyan viszonyulnak a drogfogyasztókhoz, s a kapott eredményeket más kutatási adatokkal is célszerűnek látjuk összevetni.

Mindenekelőtt arra szerettünk volna választ kapni, hogy az érintett korosztályba tartozó fiatalok mennyire vannak tisztában azzal, hogy a kábítószer-fogyasztás deviancia, tehát nem tekinthető természetes, normális viselkedésnek, mint ahogy a kábítószert fogyasztó személyek sem minősülhetnek egészséges, problémamentes embereknek. Kérdőívünkben az „Akik kábítószert szednek olyanok, mint más emberek" kérdésre (illetve állításra) adott válaszok alapján megállapíthatjuk, hogy a tanulók jó része érzékeli a kábítószer-fogyasztás deviancia-jellegét, de 11,56%-uk úgy vélekedett, hogy a kábítószer-fogyasztók nem térnek el, nem különböznek a mindennapi emberektől. (L. még erre vonatkozóan a 4. táblázatot!)

4. táblázat

„Akik kábítószert szednek, olyanok, mint más emberek"

Életkor	Olyanok n	Olyanok %	Nem olyanok n	Nem olyanok %	Összesen n
(13)14 éves	19	7,95	220	92,05	239
15 éves	14	7,65	169	92,35	183
16 éves	25	15,15	140	84,85	165
17(18) éves	19	24,05	60	75,95	79
Összesen	77	11,56	589	88,44	666

A 4. táblázat eredményei nemcsak arról tanúskodnak, hogy a felmérésbe bevont fiatalok több mint 10%-a (11,56%) nem tesz különbséget kábítószert fogyasztó és nem fogyasztó személyek között, de ezek az eredmények arról is vallanak, hogy az ily módon vélekedő fiatalok száma az életkorok növekedésével egyre emelkedik 17(18) éves korban a vizsgált személyek közel negyede (24,05%) hangoztatta ezt a meggyőződést.

Ha nemek szerinti lebontásban vizsgáljuk meg a kérdésre adott vá-

laszokat, bizonyos eltérésekre figyelhetünk fel fiúk és lányok válaszai között. Az 5. táblázat adatai azt tükrözik, hogy a fiúk között kétszer annyian vannak olyanok, akik nem érzékelik a drogfogyasztás problematikus voltát, mint a lányok között. Míg ugyanis a fiúk 15,09%-a nem tett különbséget kábítószert fogyasztók és nem fogyasztók között, a lányoknak csak 7,93%-a vélekedett így. A fiúk és lányok válaszaiban megnyilvánuló különbség az adott kérdésre vonatkozóan minden életkorban érzékelhető volt.

5. táblázat

„Akik kábítószert szednek, olyanok mint más emberek"
(nemek szerinti lebontásban)

Életkor	Fiú n	Fiú %	Lány n	Lány %	Összesen n
(13)14 éves	15	11,72	4	3,60	19
15 éves	8	9,09	6	6,32	14
16 éves	15	19,48	10	11,36	25
17(18) éves	13	28,89	6	17,65	19
Összesen	51	15,09	26	7,93	77

(fiúk n: 338
lányok n: 328
v. sz. n: 666)

Érdemes megvizsgálni a kapott válaszokat abból a szempontból is, hogy a tanulók részéről megnyilvánuló dohányzás és alkoholfogyasztás befolyásolja-e a kábítószer-élvezetre vonatkozó nézeteiket. Jelen esetben arra vagyunk kíváncsiak, hogy a dohányzó és alkoholfogyasztó fiatalok a kábítószer-élvezet deviancia-jellegét ugyanúgy értékelik-e, mint azok, akik nem dohányoznak és alkoholt sem fogyasztanak. 6. táblázatunk adatai ilyen csoportosításban tüntetik fel a vizsgált személyek válaszait.

6. táblázat

„Akik kábítószert szednek olyanok, mint más emberek" (A dohányzó, az alkoholfogyasztó és a nem ivó, nem dohányzó fiatalok válaszai szerinti lebontásban)

Életkor	Dohányzók szerint n	Dohányzók szerint %	Alk. fogy. szerint n	Alk. fogy. szerint %	Nem dohányzók és nem ivók szerint n	Nem dohányzók és nem ivók szerint %
(13)14 éves	3	2,4	13	7,93	5	9,43
15 éves	13	10,32	11	8,09	1	4,17
16 éves	20	17,09	22	17,05	1	5,00
17(18) éves	16	28,07	17	27,42	—	—
Összesen	52	12,24	63	12,83	7	6,67

(dohányzók n: 425
alkoholfogyasztók n: 491
nem ivók és nem dohányzók n: 105)

A táblázat eredményei arról tesznek tanúbizonyságot, hogy a nem dohányzó és nem ivó tanulók között kevesebben vannak olyanok, akik ne látnák, hogy a kábítószer-fogyasztás problémát jelent, mint a dohányzó és alkoholfogyasztó fiatalok körében. A nemdohányzó és nem ivó személyek 6,67%-ától eltérően a dohányzók és a szeszes italt fogyasztók majd kétszer annyit (12,24%, illetve 12,83%) vélekednek úgy, hogy a kábítószer-élvezők olyanok, mint más emberek. A dohányzó és alkoholfogyasztó fiatalok véleménye az adott kérdésre vonatkozóan majdnem teljes egészében megegyezik, s az átlageredménytől (11,56%) csak kissé tér el, míg a nemdohányzó és nem ivó fiataloké jóval az átlag alatt marad. Akik tehát a környezet által jobban tolerált dohányzástól és szeszesital-fogyasztástól is távol tartják magukat, jobban érzékelik a kábítószer-fogyasztás deviáns jellegét, mint azok, akik dohányzásra és szeszesital-fogyasztásra hajlamosak.

Ha életkor szerinti lebontásban vesszük szemügyre a fenti kérdést, mint *1. ábránk* is mutatja, a dohányzó és alkoholfogyasztó fiatalok véleményének alakulása éppen ellentétes tendenciát mutat, mint a nemdohányzó és alkoholt sem fogyasztó személyeké.

1. ábra

„Akik kábítószert szednek, olyanok mint más emberek"

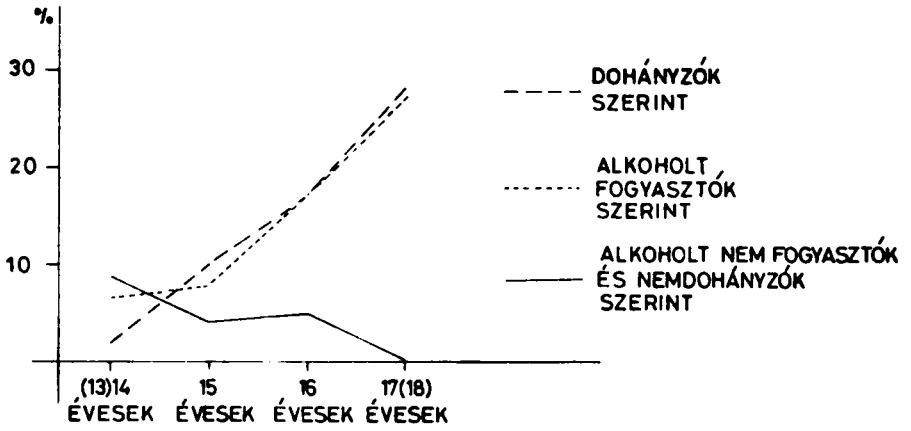

Az 1. ábra tanúsága szerint a dohányzó és alkoholfogyasztó fiatalok esetében az életkor előrehaladtával egyre nő azoknak a száma, akik nem érzékelik a kábítószer-fogyasztás normaszegő jellegét, a nemdohányzó és nem ivó fiatalok viszont inkább a legfiatalabb korosztályban tűnnek megértőbbnek, és a későbbiek során egyre többen fenntartással közelednek a kábítószer-fogyasztókhoz. Különösen figyelemre méltó a 17(18) éves korosztály vélekedése, s itt észlelhető a legnagyobb különbség is a fiatalok nézetei között: a dohányzó és alkoholfogyasztó tanulók 28,09%-ától, illetve 27,42%-ától eltérően a nemdohányzók és szeszes italt sem

fogyasztók között senki se akadt, aki a kábítószer-fogyasztókhoz ugyanúgy viszonyult volna, mint azokhoz, akik mentesek az ilyen jellegű szenvedélyektől. A drogvisszaélés deviancia jellegét tehát sokkal jobban érzékelik a nem dohányzó és nem ivó fiatalok, míg velük szemben a dohányzók és szeszesitalt-fogyasztók az életkor előrehaladásával párhuzamosan egyre inkább hajlamosak elsiklani a kábítószer-fogyasztás problémája mellett.

Felmérésünk azzal a tanulsággal is szolgál, hogy fiataljainknak nincs egységes, kialakult véleménye a kábítószer-élvezetről. Sokan közülük nem tudják megítélni, hogy a különböző narkotikumok hatása alá került személyeket gyenge jelleműnek, betegnek, esetleg bűnözőnek tartsák-e. A vizsgált személyek nagy százaléka igennel válaszolt minden variációra, azaz sokuk szerint a kábítószer-élvezők amolyan gyenge jellemű beteg bűnözők. A mindhárom kérdésre vonatkozó magas százalékarányok mellett azonban bizonyos eltérések mégis adódnak, s ezek lehetőséget adnak további értelmezésekre.

A tanulók legmagasabb százalékban beteg embereknek tekintik a kábítószer-fogyasztókat. 7. táblázatunk adatai a v. sz-ek erre vonatkozó válaszait tüntetik fel.

7. táblázat

„A kábítószer-fogyasztók gyógyításra szoruló beteg emberek"

Életkor	Fiúk szerint n	%	Lányok szerint n	%	Összesen n	%
(13)14 éves	110	85,94	100	98,04	210	87,87
15 éves	76	86,36	84	88,42	160	87,43
16 éves	64	83,12	78	88,63	142	86,06
17(18) éves	38	84,44	30	88,24	68	86,08
Összesen	288	85,21	292	89,02	580	87,09

(fiúk n: 338
lányok n: 328
v. sz. n: 666)

Táblázatunk alapján kitűnik, hogy az általunk vizsgált 666, túlnyomórészt 14—17 év közötti fiatal 87,09%-a beteg embernek tartja a kábítószer-élvezőket. Nemek szerinti megoszlásban mindössze 4% körüli különbség mutatkozik: a fiúk 85,21%-tól eltérően a lányok 89,02%-a vélekedett így. A 14 éves lányoknál ez az arány 98,04%-ot ért el, tehát szinte mindenkinek ez volt a véleménye. A tanulók válaszai az életkorok szerint sem változnak, hanem eléggé kiegyensúlyozott képet mutatnak: az egyes életévek szerint csak kis mértékű változás tapasztalható (vagy még az sem), de szembetűnő módon a fiúk minden vizsgált életévben néhány százalékkal alacsonyabb, a lányok pedig magasabb százalékban minősítették beteg embereknek a kábítószereseket. Nagymértékű különbséget a tanulók vélekedésében akkor sem tapasztalhatunk, ha külön

vesszük szemügyre a dohányzó, az alkoholfogyasztó, valamint a nem ivó és nem is dohányzó fiatalok véleményét: a dohányzók és az alkoholfogyasztók 85,65%-ban, illetve 85,74%-ban tekintették beteg személyeknek a kábítószer-élvezőket, a nem ivó és nem dohányzó tanulók közül pedig mintegy négy százalékkal többen vélekedtek ugyanígy: 89,52%-uk szerint a kábítószer-fogyasztók gyógyításra szorulnak.

A vizsgált személyek igen magas százalékban hajlamosak arra is, hogy gyenge jellemű embereknek minősítsék a narkomán személyeket. 8. táblázatunk alapján megállapíthatjuk, hogy majdnem ugyanannyian vélekednek így, mint ahányan betegnek tekintették őket.

8. táblázat

„A kábítószer-élvezők gyenge jellemű emberek"

Életkor	Fiúk szerint n	%	Lányok szerint n	%	Összesen n	%
(13)14 éves	113	88,28	98	88,29	211	88,28
15 éves	75	85,23	86	90,53	161	87,98
16 éves	59	76,62	68	77,27	127	76,97
17(18) éves	36	80,00	28	82,35	64	81,01
Összesen	283	83,73	280	85,37	563	84,53

(fiúk n: 338
lányok n: 328
v. sz. n: 666)

Táblázatunk elárulja, hogy a fiatalok majdnem ugyanolyan mértékben betegnek is, gyenge jelleműnek is tartják a kábítószer-fogyasztókat, a fiúk és lányok véleménye ezzel kapcsolatban csak nagyon kevéssé különbözik egymástól. A válaszok természetesen azt is tükrözik, hogy a köztudat is gyakran hajlamos „gyenge jelleműnek" tekinteni a narkomán személyeket. Az életkori mutatókat figyelembe véve kitűnik, hogy a 14—15 éves korosztály azonosul legjobban ezzel a felfogással, a 16—17 éves fiatalok pedig pár százalékkal kevesebben osztják ezt a véleményt. A különbség nem túl nagy közöttük, de fiúk és lányok esetében is érzékelhető. (A 14—15 éves fiúk pl. 88,28%-ban, illetve 85,23%-ban vallották, hogy a kábítószer-élvezők gyenge jelleműek, a 16—17 éves fiúk pedig 76,62%-ban, illetve 80%-ban. Mint 8. táblázatunk mutatói feltüntetik, a lányokra vonatkozóan is hasonló a helyzet, azaz néhány százalékos eltérés tapasztalható a 14—15 éves, valamint a 16—17 éves lányok vélekedése között.)

A dohányzó, alkoholfogyasztó, illetve a nem dohányzó és nem ivó fiatalok lényegében hasonló arányban minősítették „gyenge jelleműnek" a drogfogyasztókat. Érdekes jelenség, hogy az alkoholfogyasztó tanulók közül többen hangoztatták ezt a meggyőződést (86,76%), mint a dohányzók, vagy a nem ivók és nemdohányzók közül (83,06%, illetve 83,81%).

Eddigi eredményeink alapján megállapíthatjuk, hogy a fiatalok túlnyomó többsége szerint a narkomán személyek beteg és gyenge jellemű emberek, akik gyógyításra szorulnak. Náluk kevesebben ugyan, de még mindig igen magas százalékban vannak azok a fiatalok, akik szerint a kábítószer-fogyasztás büntetendő cselekedet. A 9. táblázat a tanulók erre vonatkozó válaszait tünteti fel.

9. táblázat

„A kábítószer-élvezők büntetést érdemelnek"

Életkor	Fiúk szerint n	%	Lányok szerint n	%	Összesen n	%
(13)14 éves	98	76,56	93	83,78	191	79,92
15 éves	75	85,22	76	80,00	151	82,51
16 éves	51	66,23	63	71,59	114	69,09
17(18) éves	26	57,78	18	52,94	44	55,70
Összesen	250	73,96	250	76,22	500	75,08

(fiúk n: 338
lányok n: 328
v. sz. n: 666)

A 9. táblázat szerint a fiatalok háromnegyed része tartja büntetendő cselekedetnek a kábítószer-fogyasztást. Fiúk és lányok véleménye e tekintetben is hasonló képet mutat. A fiúk 73,96%-a vélekedik így, s ettől a lányok válaszai csak csekély mértékben térnek el. Érdekesebb tendencia mutatkozik azonban, ha az életkor függvényében vesszük szemügyre a fiatalok válaszait. Míg 14 és 15 éves korban igen sokan büntetendő cselekedetnek tekintik a drogfogyasztást (a fiúknál 76,56, illetve 85,22%-os értékeket, a lányoknál 83,78, illetve 80,00%-os értékeket kaptunk), addig a 16, de különösen a 17 évesek közül sokkal kevesebb fiatalnak ez a véleménye. A 14 és 17 éves fiúk adott kérdésre vonatkozó válaszai között majd 20%-os különbség mutatkozik. A lányoknál még határozottabb az eltérés: a 14 éves korban adott válaszokhoz képest a 17 éves lányok válaszai 30%-os különbséget mutatnak.

Amennyiben a válaszok értékelésénél figyelembe vesszük a válaszadó fiatalok dohányzását és alkoholfogyasztását, azt tapasztaljuk, hogy mindkét esetben az átlagtól csak kevéssé eltérő eredményeket kapunk. A dohányzó fiatalok 73,18%-a, a szeszes italt fogyasztók 72,91%-a tekinti büntetendőnek a kábítószer-fogyasztást. Náluk azonban szigorúbban viszonyulnak a kérdéshez a nem ivó és nemdohányzó tanulók, akiknek 83,81%-a úgy véli, hogy a drogfogyasztók büntetést érdemelnek.

Felmérési eredményeink arra vallanak, hogy a fiatalkorúak körében nagy a bizonytalanság a kábítószer-fogyasztók megítélésében. A vizsgált személyek válaszai alapján az az általános tendencia bontakozik ki, hogy szinte azonos vagy hasonló mértékben tartják jellembeli fogyaté-

kosságnak, gyógyítandó betegségnek, de büntetendő cselekedetnek is a kábítószer-élvezést. A dohányzó és alkoholfogyasztó fiatalok általában kissé megértőbbek, a nemdohányzó és nem ivó fiatalok viszont érzékelhetően szigorúbbak a narkomán személyek megítélésében. A különbség különösen két vonatkozásban jut kifejezésre. A nemdohányzó és szeszes italt sem fogyasztó fiatalok jobban érzékelik a kábítószer-fogyasztás problémáját, normaszegő jellegét (1. ábra), mint a dohányzó és alkoholfogyasztó tanulók, és azoknál határozottabban állítják, hogy a kábítószer-élvezet büntetést érdemel. A fiatalok válaszainak ellentmondásossága kifejezi a környezet bizonytalanságát is a kábítószer-élvezettel kapcsolatosan.

Más módszerekkel vizsgálták meg a fiatalok hozzáállását a kábítószer-fogyasztáshoz a *Droga i mladi* kötet szerzői, és ennek megfelelően eredményeinktől eltérő értékeket kaptak. Felmérésük szerint a v. sz-ek 5,6%-a tekinti bűnözőnek a narkomán személyeket, 27,1%-a betegnek, 37,1%-a gyenge személyiségnek, és mindössze 3,4%-a normális embernek.[18] Ezektől az átlagértékektől az egyes nagyvárosok (Ljubljana, Belgrád, Szkopje) adatai esetenként eléggé eltérnek, de a mi felmérésünkben kapott magas százalékos mutatószámokat még így sem érik el. A jelenség oka mindenképpen a módszerek különbözőségében keresendő. Az általunk alkalmazott módszer szerint a fiataloknak módjuk nyílt minden egyes, a kábítószer-fogyasztó egyénekre vonatkozó állításra igennel vagy nemmel válaszolni, míg a *Droga i mladi* c. könyvben a választásos módszert alkalmazták: a kábítószer-élvezőkre jellemzőnek tartott sajátosságot kellett a felsorolt lehetőségek közül kiválasztani. Úgy látszik, ez utóbbi eljárás jobban kiküszöbölte az átfedéseket (noha teljesen itt sem lehetett kiküszöbölni), viszont ezáltal teljesen elmosódott az a bizonytalansági tényező, melyet felmérési eredményeink alapján olyannyira jellemzőnek tartunk. Másfelől viszont a százalékos értékekben megnyilvánuló eltérések ellenére is a tendencia kikövetkeztethető: legtöbben jellembeli gyengeségnek tartják a drogfogyasztást, ezeknél kevesebben vannak, akik betegnek minősítik a kábítószereseket, és nagyon kevesen tartják őket normális embernek. A mi felmérésünkben a legtöbben betegnek és majdnem ugyanannyian gyenge jelleműnek minősítették a kábítószerfogyasztókat (jóval többen, mint a *Droga i mladi* felmérése mutatja), viszont többen voltak azok is, akik normális, mindennapi embernek tartották a narkomán személyeket. (A jugoszláv vizsgálat 3,4%-os értékétől eltérően mi 11,56%-ot kaptunk). Észrevételünk szerint ez utóbbi körülmény is azt a nagyfokú bizonytalanságot tükrözi, amelyet felmérésünk más eredményei is megerősítenek.

A fiatalok hozzáállásának ellentmondásosságát részben azok a mutatók tükrözik, melyekből kiderül, hogy a v. sz.-ek lényegében tanácstalanok a kábítószer-fogyasztás mint jelenség megragadásában, hiszen jószerivel minden felkínált, kábítószer-fogyasztást értékelő megjegyzésre igenlő választ adtak, függetlenül attól, hogy azok tulajdonképpen kizárják egymást. Ugyanakkor azonban ez az ellentmondásosság kifejezésre

jut a kábítószer-élvezőkhöz való viszonyulásuk szempontjából is. Mint láttuk, 7. táblázatunk adatai arról vallanak, hogy a fiatalok 87,09%-a gyógyításra szoruló személyeknek tartja a kábítószer-fogyasztókat. Nem hiányzik tehát a segítő szándék, a gyógyítás igénye és lehetősége, de emellett ott van az a gondolat is, hogy azért a narkomán személyektől jobb óvakodni. A fiatalok igen magas százaléka megbélyegzi a kábítószer-élvezőket, olyan egyénnek tartja őket, akikkel meg kell szakítani minden kapcsolatot. Az erre vonatkozó válaszokat a 10. táblázat adatai tüntetik fel.

10. táblázat

„A kábítószer-élvezőkkel meg kell szakítani minden kapcsolatot"

Életkor	Fiúk szerint n	%	Lányok szerint n	%	Összesen n	%
(13)14 éves	104	81,25	95	85,59	199	83,26
15 éves	72	81,82	67	70,53	139	75,96
16 éves	51	66,23	62	70,45	113	68,48
17(18) éves	25	55,56	22	64,70	47	59,49
Összesen	252	74,56	246	75,00	498	74,77

(fiúk n: 338
lányok n: 328
v. sz. n: 666)

Táblázatunk szerint tehát a fiatalok háromnegyed része vélekedik úgy, hogy a drogfogyasztókkal minden kapcsolatot fel kell számolni. Fiúk és lányok között jószerivel nincs is különbség e kérdéshez való hozzáállást illetően, az életkorok szerint azonban jól érzékelhető a változás. Míg az általunk vizsgált legfiatalabb korosztályba tartozó személyek 83,26%-ának ez volt a meggyőződése, a 17 évesek közül már csak 59,49% vélekedett így. A két generáció válaszai között a különbség több, mint 20%-os, s ez arra utal, hogy a fiatalok ilyen irányú meggyőződése nem annyira stabil, mint pl. a narkomán személyek gyógyítására vonatkozó felfogása, mely az egyes életkorok szerint sem változik.

Amennyiben a dohányzó, alkoholfogyasztó, illetve a nemdohányzó és alkoholt sem fogyasztó fiatalok válaszait vesszük szemügyre, bizonyos fokú különbségekre figyelhetünk fel. A dohányzó és alkoholfogyasztó tanulók ez alkalommal is megértőbbek: 70,59%-uk (dohányzók), valamint 72,30%-uk (alkoholfogyasztók) kíván megszakítani minden kapcsolatot a kábítószer-élvezőkkel, s ez az érték az átlageredmény (74,77%) alatt marad egy kevéssel. Ezzel szemben a nem ivó és nemdohányzó fiatalok 80%-a hangoztatja a kábítószer-élvezőkkel való kapcsolat megszakításának szükségességét.

A 10. táblázat eredményei is megerősítik azt a nézetünket, hogy a 14—17 éves fiatalkorúak kábítószer-fogyasztásra vonatkozó elgondolásai esetlegesek, ellentmondásosak, bizonytalanok. Gyógyítsuk a kábító-

szer-élvezőket? Igen — válaszolja a v. sz-ek 87,09%-a. Szakítsunk meg velük minden kapcsolatot? Igen — állítja 74,77%-uk. Büntessük meg őket? A fiatalok 75,08%-a erre is igennel válaszol. A vélemények bizonytalanságának oka a felvilágosítás hiányára, a tájékozatlanságra vezethető vissza, valamint arra, hogy a felnőtt közvélemény sem egyöntetűen foglal állást a kábítószer-élvezőkkel kapcsolatban.

Felmérésünkben a vizsgált személyek kábítószerre vonatkozó általános nézetei mellett figyelmet érdemel az is, hogy maguk a fiatalok szubjektíven milyen érzelmeket táplálnak a drogfogyasztók iránt. El tudják-e képzelni, hogy baráti társaságukba kábítószer-élvezők is beletartozzanak, vagy pedig éppen ellenkezőleg, sose barátkoznának narkomán fiatalokkal? 11. táblázatunk adatai a fenti kérdésre kapott válaszokat tüntetik fel.

11. táblázat

„Sose barátkoznék olyan személlyel, aki kábítószer-élvező"

Életkor	Fiúk szerint n	Fiúk szerint %	Lányok szerint n	Lányok szerint %	Összesen n	Összesen %
(13)14 éves	104	81,25	95	85,59	199	83,26
15 éves	70	79,55	76	80,00	146	79,78
16 éves	53	68,83	70	79,55	123	74,55
17(18) éves	30	66,67	25	73,53	55	69,62
Összesen	257	76,04	266	81,1	523	78,53

(fiúk n: 338
lányok n: 328
v. sz. n: 666)

A 11. táblázat szerint a fiatalok 78,53%-a elképzelhetetlennek tartja, hogy drogfogyasztó személlyel barátkozzék. A kapott eredmények megközelítőleg egybeesnek „A kábítószer-élvezőkkel meg kell szakítani minden kapcsolatot" kérdésre adott válaszokkal, bár némi eltérés (fiúknál kb 2%-os, lányoknál 6%-os) azért tapasztalható: kevéssel többen vannak azok, akik ugyan nem állítják azt, hogy meg kell szakítani minden kapcsolatot a kábítószeresekkel, de a maguk részéről mégsem tartanának fenn baráti kapcsolatot velük. A narkomán személyekkel való barátságot illetően a lányok mintegy 5%-kal elutasítóbbak a fiúknál. A különbség fiúk és lányok válaszai között minden évfolyamban érzékelhető — kivéve a 15 éves kort, amelyben szinte teljesen megegyezik a véleményük az adott kérdést illetően. Az egyes életévek szerint azonban csökken azoknak a fiataloknak a száma, akik állításuk szerint nem barátkoznának kábítószer-fogyasztókkal: fiúknál négy év alatt mintegy 5%-os, lányoknál 12%-os csökkenés észlelhető, ami arra utal, hogy a 17 éves fiatalok kevésbé elutasítóak a kábítószer-élvezőkkel folytatott esetleges barátságot illetően, mint a 14 éves tanulók. Különösen figyelemre méltó, hogy a 14 éves fiatalok pontosan ugyanolyan számban ad-

tak igenlő választ „A kábítószer-élvezőkkel meg kell szakítani minden kapcsolatot" és a „Sose barátkoznék olyan személlyel, aki kábítószer-élvező" kérdésre (81,25% a fiúk közül és 85,59% a lányok közül — v. ö. a 10 és 11. táblázatot!), azaz szubjektíve ugyanúgy vélekednek, mint általánosságban, ezzel szemben a 17 évesek kevésbé következetesek. A 17 évesek között többen vannak olyanok, akik nem barátkoznának kábítószer-élvezőkkel (fiúk között 11%-kal, lányok között 9%-kal többen), mint ahányan azt vallják, hogy minden kapcsolatot fel kell számolni a narkomán személyekkel. A jelenség részben következetlenségre utal, de esetleg az is feltételezhető, hogy a 17 éves fiatalok jobban érzékelik, hogy a drogvisszaélők teljes elszigetelése, a velük való minden jellegű kapcsolat megszüntetése nem lehet túl célravezető a kábítószer-fogyasztás elleni harc szempontjából, de ennek ellenére szubjektíve idegenkednek tőlük.

Egyes vizsgálati eredmények arra utalnak, hogy a dohányzás, az alkoholfogyasztás és a narkotikumokhoz való viszony között összefüggés áll fenn, azaz, akik dohányoznak vagy alkoholt fogyasztanak (vagy együtt mindkettőt), nagyobb megértést tanúsítanak a kábítószer-fogyasztók iránt, mint azok, akikre nem jellemzők az említett szokások, „szenvedélyek". Éppen ezért érdemes megvizsgálni, hogy jelen kutatásunkban másként viszonyulnak-e a kábítószer-élvezőkhöz a dohányzó, az alkoholfogyasztó, illetve a nemdohányzó és nem ivó fiatalok. 12. táblázatunk eredményei elárulják, hogy ebből a szempontból van-e különbség a fiatalok véleményében a kábítószer-fogyasztókkal való barátkozást il-

12. táblázat

„Sose barátkoznék olyan személlyel, aki kábítószer-élvező" (A dohányzó, a szeszes italt fogyasztó, valamint a nemdohányzó és nem ivó fiatalok szerint)

Életkor	Dohányzók szerint		Alk. fogy. szerint		Nem dohányzók és nem ivók szerint	
	n	%	n	%	n	%
(13)14 éves	103	82,4	146	89,02	46	86,79
15 éves	94	74,60	106	77,94	22	91,67
16 éves	87	74,36	98	75,97	13	65,00
17(18) éves	38	66,66	40	64,52	7	87,5
Összesen	322	75,76	390	79,43	88	83,81

(dohányzók n: 425
alkoholfogyasztók n: 491
nem ivók és nem dohányzók n: 105)

letően. A 12. táblázat adatai szerint a „Sose barátkoznék olyan személlyel, aki kábítószer-élvező" kérdésre adott válaszok átlagértékét (78,53% — v. ö. 11. táblázat) az alkoholfogyasztó tanulók feleletei közelítik meg (79,43%). A dohányzó fiatalok néhány százalékkal kevesebben ha-

tárolták el magukat a narkomán személyekkel kötött esetleges barátságtól: negyedrészük nem tartja kizártnak ennek lehetőségét. A legjobban idegenkednek a kábítószer-fogyasztókkal való személyes kapcsolattól a nem ivó és nem dohányzó fiatalok: 83,81%-uk sosem barátkozna velük. A különbségek százalékban kifejezve nem túl nagyok, de mégis jelzik, hogy a nem dohányzó és alkoholt sem fogyasztó tanulók nagyobb elutasítással viszonyulnak a narkomán személyekhez, és a velük való közvetlenebb kapcsolatot is kevésbé tudják elfogadni, mint a dohányzó vagy szeszes italt fogyasztó fiatalok.

Ha a 12. táblázat adatait az életkorok szerint tanulmányozzuk, arra a következtetésre jutunk, hogy a dohányzó és alkoholfogyasztó tanulók esetében egyre csökken azoknak a száma, akik elképzelhetetlennek tartanák a kábítószer-élvezőkkel a barátkozást. Ezzel szemben a nemdohányzó és nem ivó fiatalok véleménye ingadozásra, bizonytalanságra vall, de nem utal arra, hogy az életkor növekedésével együtt járna véleményünk folyamatos módosulása.

A 12. táblázat alapján is érzékelhetjük, hogy a nemdohányzó és nem ivó fiatalok kábítószer-fogyasztókkal szembeni hozzáállásában valóban tapasztalhatók bizonyos fokú különbségek a vizsgált személyek más csoportjaihoz viszonyítva. Ezek a fiatalok szigorúbbak, kevésbé elnézőek a kábítószer-élvezőkkel szemben, mint a dohányzó vagy szeszes italt fogyasztó tanulók. A különbség nemcsak a narkomán személyek iránti szubjektív viszonyulásban jut kifejezésre (kevesebben tartják elképzelhetőnek közülük a drogvisszaélőkkel kötött barátságot, mint a másik két csoport tagjai között), de általában minden egyes, általunk vizsgált mutatóban érvényesül. Így pl. a nem dohányzó és nem ivó fiatalok között többen érzékelik a narkománia problémáját, mint általában a v. sz-ek (6. táblázat, 1. ábra), többen tartják betegségnek, többen ragaszkodnak ahhoz, hogy büntessék meg a drogvisszaélőket, többen szeretnék, ha a kábítószer-élvezőkkel minden kapcsolatot megszüntetnének stb. Noha a különbségek az egyes kérdéseket illetően nem túl nagyok (néhány, 5—10 százalékosak), de mivel szinte minden válaszban érzékelhetőek, ezáltal mintegy felerősítik egymást. A kábítószerfogyasztókkal szemben tanúsított nagyobb türelmetlenség, és magának a jelenségnek a határozottabb elutasítása pedig arra enged következtetni, hogy ezek a fiatalok ennyivel is védettebbnek tekinthetők egy esetleges kábítószer-fogyasztás szempontjából, mint azok, akik náluk megértőbbek, toleránsabbak.

Az eddigiek során nyomon követtük, hogy vizsgálati anyagunkban milyen különbségeket észlelhetünk a narkománia megítélésére vonatkozóan a dohányzó, a szeszes italt fogyasztó, valamint a nem ivó és nem is dohányzó fiatalok véleménye között. Ésszerűnek látszik, ha nem mulasztjuk el annak a kérdésnek a vizsgálatát sem, hogy vajon mennyiben különbözik a v. sz-ek dohányzásra, alkoholfogyasztásra, illetve kábítószer-élvezetre vonatkozó felfogása. Mennyire megértőek, illetve milyen mértékben utasítják el a dohányzást, a szeszesital-fogyasztást, valamint

a kábítószereket? A fiatalok ilyen jellegű megnyilatkozásainak összehasonlítására azok a mutatók kínálkoznak, amelyek a „Ki nem állhatom, ha a környezetemben dohányoznak", „Ki nem állhatom az alkoholistákat" és a „Sose barátkoznék olyan személlyel, aki kábítószer-élvező" kérdésekre adott válaszokat tüntetik fel. Az alábbi táblázat a fenti három szempont alapján a fiatalok dohányzásra, alkoholfogyasztásra és kábítószer-élvezetre vonatkozó elutasító hozzáállását érzékelteti.

13. táblázat

A dohányzás, az alkoholizmus és a kábítószer-fogyasztás elutasítása

életkor	dohányzás		alkoholizmus elutasítása		kábítószer-fogyasztás	
	n	%	n	%	n	%
(13)14 éves	162	67,78	174	72,80	199	83,26
15 éves	97	53,01	128	69,95	146	79,78
16 éves	75	45,45	116	70,30	123	74,55
17(18) éves	30	37,97	51	64,56	55	69,62
összesen	364	54,65	469	70,42	523	78,53

(n: 666)

A 13. táblázat adatai alapján megállapíthatjuk, hogy a felmérésben részt vett tanulók a legnagyobb megértést a dohányzás iránt mutatják. A környezet dohányzását a v. sz-ek 54,65%-a utasítja el hazátorozottan. Az alkoholizmus esetében már 70,42%-os az ellenérzés, a kábítószer-fogyasztásra vonatkozóan pedig 78,53%-ot ér el. Nemek szerinti lebontásban — mint 2. *ábránk* érzékelteti — dohányzáshoz és az alkoholizmushoz való hozzáállást illetően fiúk és lányok véleménye nagyobb eltérést mutat, mint a kábítószer-fogyasztásra vonatkozóan.

2. ábránk feltünteti, hogy a dohányzással kapcsolatosan a fiúk mintegy 13%-kal megértőbbek a lányoknál; az alkoholizmusnál a nemek közti különbség 15% volt — azaz ennyivel kevesebb fiú idegenkedik az alkoholistáktól, mint lány —, a kábítószer-élvezetet illetően azonban a fiúk és lányok közti különbség nem volt lényeges (kb. 5%-ot ért el). A jelenség magyarázata összefüggésben állhat azzal a körülménynyel, hogy a felnőtt környezet fiúkra és lányokra vonatkozóan egyaránt megengedhetetlennek tartja a kábítószer-fogyasztást, ezzel szemben a dohányzás és alkoholfogyasztás viszonylatában nemek szerint differenciál: a fiúk dohányzásával és alkoholfogyasztásával szemben általában toleránsabb, mint a lányok hasonló megnyilvánulásaival szemben. (v. ö: Hódi Éva: Dohányzás és alkoholfogyasztás a fiatalkorúak körében, 4. és 8. táblázat).

Vajon megnyugtató-e a fiatalok narkomániával szemben kifejezett ellenérzése? Látszólag, a 78,53%-os átlagérték tükrében megnyugtató-

2. ábra

A dohányzás, az alkoholizmus és a kábítószer-fogyasztás elutasítása (nemek szerinti lebontásban)

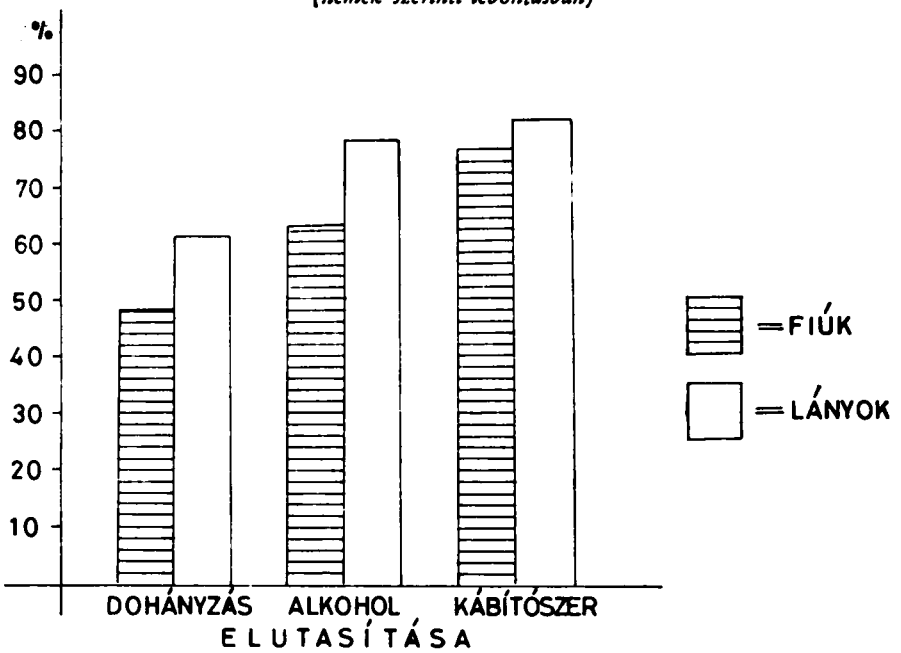

nak látszik. Más meggyőződésre juthatunk azonban akkor, ha életkorok szerint is figyelembe vesszük a kapott válaszokat. Míg ugyanis a 14 éves fiatalok 83,26%-a vélekedett így, a következő években rohamosan csökken a hasonlóképpen nyilatkozó tanulók száma, és a 17 évesek körében már csak 69,62%-ot mutat. A különbség több, mint 13%-os, ami azt jelenti, hogy négy év alatt ennyivel csökkent a kábítószer-fogyasztók iránti idegenkedés, s természetesen ennyivel nőtt az irántuk tanúsított megértés. S ha a kapott értékeket összehasonlítjuk az alkoholizmus elutasítását jelző mutatókkal, 16 és 17 éves korban mindössze 4—5%-os különbséget találunk. Ez pedig arra enged következtetni, hogy a 16 és 17 éves fiatalok körében az alkoholistáktól és a drogfogyasztóktól való idegenkedés között *nincs* számottevő különbség. S ez már kicsit sem megnyugtató, különösen akkor nem, ha azt is számításba vesszük, hogy esetenként a szavakban kifejezett vélemény és a tényleges viselkedés nem mindenütt fedi egymást — amint erre azok a fiatalok hívják fel a figyelmet, akik noha „ki nem állhatják" a dohányzást és az alkoholt, mégis dohányoznak és alkoholt is fogyasztanak.

*

Jelen felmérésünk alapján összegezésként megállapíthatjuk, hogy a kábítószer-fogyasztás problémája napjainkban nemcsak a nagyvárosok, de a kisebb népességszámú községek, települések fiataljai között is érezteti hatását. Az általunk vizsgált 14—17 éves általános és középiskolás

fiatalok 1,05%-a került már aktív kapcsolatba a kábítószerrel, s ez az érték nagyságrendjét tekintve egyes nagyobb városok tíz-tizenöt évvel ezelőtti drogfogyasztásra vonatkozó adataival mutat hasonlóságot. Úgy tetszik azonban, hogy a következő években — a napjainkban általánosan érvényesülő tendenciának megfelelően — bizonyos növekedésre számíthatunk e téren, ugyanis a kábítószer-kipróbálásra vonatkozó kifejezett szándéka és a narkomán személyekkel való személyes ismeretsége miatt a fiataloknak átlagban mintegy 4%-a (egyes korosztályokban különösen 17 éves korban ennél lényegesen több, azaz 6, 10, sőt 13%-a) komolyan veszélyeztetettnek tekinthető egy esetleges kábítószer-fogyasztás szempontjából. Az iskolás fiatalok körében terjedő drogfogyasztás okait keresve nem hagyható figyelmen kívül a fiatalok kábítószerélvezetre vonatkozó felfogása sem. A narkomániához való hozzáállás alapján megállapíthatjuk, hogy 100 közül 11 fiatal meglehetősen toleránsan viszonyul a kábítószer-fogyasztáshoz, olyannyira, hogy nem érzékeli azt a társadalmi problémát, amit a narkománia terjedésének veszélye magában hordoz. A vizsgált személyek nagyobb része azonban a kábítószer-fogyasztás megfékezésére irányuló intézkedések mellett foglal állást. Leghatározottabban a nemdohányzó és nem ivó tanulók lépnek fel ezzel az igénnyel, míg a dohányzó és szeszes italt fogyasztó fiatalok megértőbbek. A válaszok azonban azt is tükrözik, hogy a jelenség értelmezése, értékelése körül nagy a bizonytalanság. A gyógyító, segítő szándék éppúgy kifejezésre jut nézeteikben, mint a kábítószerélvezők megbélyegzése, stigmatizálása, a társas kapcsolatokból való azonnali kirekesztésének igénye. A fiatalok részéről kifejezésre jutó ellentmondásos hozzáállás éppúgy, mint azoknak a fiataloknak a relatíve magas száma, akik egyáltalán nem tekintik problémának a narkomániát, a további felvilágosító munkák szükségességére utal.

Jegyzetek

[1] Dr. Nagy Gábor—Lovass Pál: A kábítószerek világa. Medicína, Budapest. 1985. 15. o.

[2] I. m. 12. o.

[3] I. m. 61—62. o.

[4] Királyné Dévai Margit: A kábítószerjelenség néhány sajátossága Olaszországban. Társadalmi Beilleszkedési Zavarok, Bulletin V. Budapest, 1985. 156. o.

[5] Kolozsi Béla: A fiatalkori drog-visszaélés és toxikománia franciaországi kutatása. Társadalmi Beilleszkedési Zavarok, Bulletin II. Budapest, 1984. 62. o.

[6] Bulletin V. i. m. 162. o.

[7] Bulletin II. i. m. 64—65. o.

[8] Bulletin II. i. m. 66. o.

[9] Szerzőcsoport (dr. Milica Petrović, prof. dr. Jelena Špadijer-Džinić, prof. dr. Obrad Perić, doc. dr. Jovan Bukelić, dr. Stevan Petrović, dr.

Vukosav Vučković, Vesna Korać): Droga i mladi. Privredna štampa, Beograd, 1980.

[10] Droga i mladi 24. o.

[11] Bulletin V. i. m. 163. o., valamint Droga i mladi 39. o.

[12] Bulletin II. 58. o., valamint Droga i mladi 33. o.

[13] Bulletin II. i. m. 61. o.

[14] Droga i mladi 47. o.

[15] Droga i mladi, 37. és 47. o.

[16] A kábítószerek világa. i. m. 319. o.

[17] Droga i mladi 24. o.

[18] Droga i mladi 70. o.

Rezime

Mladi i droga

Autor je u svom napisu pod naslovom „Mladi i droga" analizirao neke odnose 666 mladih, koji pohađaju sedmi i osmi razred osnovne škole i prvog i drugog razreda srednje škole, prema drogi. Studija čini drugi deo jednog obuhvatnijeg rada, koji otkriva opšti osećaj, vladanja, običaje i način života mladih. Prvi deo pod naslovom „Pušenje i trošenje alkohola kod mladih" želi da ukaže na neke karakteristične osobenosti pušenja i trošenja alkohola, što se sve više širi među mladima.

Ova studija, sa tačke gledišta odnosa mladih prema drogama, služila je dvostrukom cilju. Prvo — na bazi jedne ankete iz 1985. god. — daje konkretne podatke o tome, koliko je mladih u školskom uzrastu na teritoriji određene opštine došlo u vezu sa drogom, a s druge strane — na bazi shvatanja ispitanih lica — otkriva stavove i shvatanja dotičnih godišta, u odnosu na droge. Dobiveni rezultati potvrđuju, da trošenje droga danas već nije isključivo problem velikih gradova, razvijenih industrijskih centara, jer ni manja naselja nisu oslobođena te brige, kao što ni shvatanje mladih u manjim naseljima ne znači punu zaštićenost sa gledišta eventualnog kasnijeg trošenja droge. Brojčani podaci o utrošku droge kod mladih, obuhvaćenih anketom, potvrđuju, da je 1,05% ispitanog uzrasta došlo do aktivne povezanosti sa drogom, ali zabrinjava da se u sledećem vremenskom razdoblju treba računati sa izvesnim porastom, u ovom pogledu. Podaci iskazuju i to, da postoji izraziti prohtev za isprobavanje droge i za poznanstvo sa narkomanim osobama, te da se može smatrati da oko 4% mladih se nalazi pod naročitom opasnošću, u pogledu eventualnog budućeg korišćenja droge.

Stavovi ispitanih osoba, u odnosu na narkomaniju, ukazuju na to da se jedan deo (11 od 100 njih) orijentiše prilično tolerantno prema tom pitanju tj. ne oseća značaj onog društvenog problema, koji nosi u sebi mogućnost širenja uživanja droge.

Veći deo njih međutim, naročito đaci, koji ne puše i ne troše alkohol, zauzeo je stanovište, u korist postupaka društva za sprečavanjem korišćenja droga. Stavovi mladih, uzetih u razmatranje, odražavaju međutim i činjenicu, da postoje pojave ozbiljne nesigurnosti u vezi sa shvatanjem i vrednovanjem ovog problema. Namera za lečenjem i pomoći je u njihovoj svesti isto tako

prisutna, kao i žigosanje uživalaca droge i njihovo isključivanje iz društvenih veza. Različiti pristup mladih, u odnosu na uživanje droge zahteva dalje radove za prosvećivanje mladih.

Resummee

Die Jungen und das Rauschgift

Der Verfasser hat in seinem Artikel unter dem Titel „Die Jungen und das Rauschgift" Beziehungen von 666 Jungen, die die siebte und achte Klasse der Grundschulen und die erste und zweite Klasse der Mittelschulen begehen, analysiert. Die Studie bearbeitet eigentlich den zweiten Teil einer umfassenderer Arbeit die das allgemeine Gefühl, Benehmung, Gewonheiten und Lebensart der Jungen erforscht. Der erste Teil unter dem Titel „Rauchen und Alkoholverbraucht zwischen de Jungen" will auf einige charakteristische Spezialitäten des Rauchens und des Alkoholverbrauchs — das sich zwischen den Jungen immer mehr verbreitet — hinweisen.

Diese Studie dient hinsichtlich der Beziehungen der Jungen, zu den Drogen, zweifachem Ziele. Zuerst — auf Grund einer Ankete im Jahre 1985 — gibt sie konkrete Daten darüber, wie viel Jugendlichen im schulpflichtigen Alter, in einer bestimmten Gemeinde, in Verbindung mit Rauschgift gekommen sind, und zweitens — auf Grund der Auffassung der befragten Personen — entschliesst sie die Stellunsnahmen und Auffassungen der genannten Lebensjahre hinsichtlich der Drogen. Die erhaltene Ergebnisse stellen fest, dass die Rauschgiftnützung heute nicht mehr das ausschliessliche Problem der grossen Städte, entwickelter Industriezentren ist, da auch die kleinere Siedlungen nicht von dieser Sorge befreit sind, nachdem die Auffassung der Jugend in den kleineren Siedlungen nicht die Befreiung von dem Gefahr des eventuell späteren Gebruchs der Drogen bedeutet. Die numerische Daten über dem Gebrauch der Drogen der Jungen, die diese Ankete aufweist, bestätigen, dass etwa 1,05% der befragten Jahrgänge, aktiv zu Drogen gebunden sind, aber es ist zu befürchten dass man mit bestimmten Zunehmen, dieser Zahl ze rechnen hat. Die Daten zeigen auch darauf hin, dass auch ein bestimmter Wunsch die Drogen zu proben, und zu Bekanntschaft mit Narkomanen Personen besteht. Daher kann man in Betracht nehmen, dass etwa bei 4% der Jugend gewisser Gefahr des eventuellen Drogengebrauchs besteht.

Die Standpunkte der befragten Personen, hinsichtlich der Narkomanie, zeigen darauf hin, dass ein Teil von ihnen (elf von Hundert) sich ziemlich tolerant zu dieser Frage orientiert, dass heisst, er fühlt das gesellschaftliche Problem nicht, dass die Verbreitung des Drogengenusse in sich trägt. Der Grossteil der Befragten jedoch — besonders die Schüler, die nicht rauchen und keinen Alkohol verbrauchen, steht auf dem Standpunkt der Nötigkeit von Massnahmen um die Bändigung des Drogengebrauchs. Die Auffassungen der Jungen, die analisiert wurden, drücken auf die Tatsache aus, dass auch Erscheinungen der Unsicherheit in Hinsicht der Erklärung und Bewertung dieses Phänomens bestehen. Das Verlangen zur Heilung und Hilfe ist in ihren Gedanken ebenso vorhanden als das Brandmarken der Nützer der Droge, und ihre Ausschliessung aus dem gesellschaftlichen Vereinigungen. Verschiedene Einstellung der Jungen, hinsichtlich der Drogenverbrauchs stellt weitere Arbeiten in der Erziehung der Menschen, als nötig vor.